

MANIFESTO AGAINST PATOLOGICAL IDENTITARY CONFORMISM. THE IDENTITY OF THE NEW MAN

Romeo-Radu Damian, MSc, University of London – Birkbeck College

Abstract: Many times we find ourselves borrowing ideas and perspectives having the ambition – as offspring from natural instincts or molded by impressions - to become someone different than we currently are. The deconstruction of modern man’s identity is not a contemporary problem, nevertheless we are far from being exhausted all of its veneers and potentialities. Usually our history with its dogma and rigidity serves us extremely well in this regard. Being obsessed by the past also living painfully haunted by symbols and archetypes portrays the conscience of the conformist. The conformist can never live in actuality because he always has to reconstruct and reimagine past events. Throughout the evolution of human nature we have also developed the ability for self-deception, selectively picking from outward expansion to inward introspection to justify our attitude towards the values of life. We programmed our minds to distort and pervert the image of our selves so that we could always detach from our first intentions. In this respect, the conformity of the past considered psychological continuity as the magic key of personal identity. The pathology of this vision is observable only by reference to the modern man. The modern man turns his attention from trying to fit to pensively observe the grandeur of the world, analyzing the kernel of individualism with its social atomism. The present text serves as a manifesto against the pathological identity of the conformist, a plea for embracing the wholeness of identity of the modern man.

Keywords: identity, conformism, modern, pathology, manifesto

Împotriva conformismului identitar patologic

Nu de puține ori ne trezim împrumutând idei și perspective, având ambiția - ca pornire instinctuală sau modelată de impresii - de a deveni altfel decât suntem. Atunci când ne întrebăm cine suntem, există un palier foarte larg de posibile răspunsuri. Pentru mulți, simțul identitar se construiește prin fixarea anumitor roluri sociale. Rolurile sunt esențiale în asigurarea unei constanțe psihice a individului în raport cu mediul social pe care acesta îl locuiește, constanță care-i permite să relaționeze și să comunice cu alți indivizi. În acest fel individul își dorește să devină cineva.

“Devenirea este un dor imanent firii, o dimensiune ontologică a nostalgiei” – Emil Cioran¹.

Devenirea de care vorbesc eu însă, nu este justificată ontologic de nostalgie, ci mai degrabă de o lipsă a ei, de o emfază indubitabilă către un eu idealizat. Omul pe calea devenirii refuză să aleagă o stare și să rămână în ea. El își dorește să iasă din relația de control, constrângere și supunere în care a intrat cu societatea. Ieșind din pandemoniul social guvernat de incertitudinile convențiilor agreeate în colectivitate, individul alege adâncul și profunzimea individualității sale, negând confortul unui destin statistic.

Chiar și în acest stadiu incipient al devenirii, voiajul imaginativ² nu este lipsit de incertitudini epistemologice. Pe lângă lipsa de claritate în proiect sau superstiția limitelor

¹ Citatul face parte din “Amurgul gândurilor”, apărut în 1940. Tema nostalgiei și al regretului participării active la facerea lumii se regăsește recurent în opera lui Emil Cioran (1911 - 1995).

² Imaginația este cea care concepe cu ușurință un viitor. În context, voiajul imaginativ este dat de motivații specifice spre aventura descoperirii.

formale, se regăsește printre variabilele incertitudinilor psihicului și incapacitatea³ de a face față devenirii.

Această ultimă incertitudine, pare și cea mai complicată dintre toate, motiv pentru care mulți renunță la visul devenirii, folosindu-se de o strategie logică, deși subiectivă, extrem de simplă: fiecare acționează doar în raport cu ceea ce înțelege. “Nu mă pot schimba, nu pot deveni ceea ce știu că nu sunt sau nu pot fi!”. Este un fapt cunoscut că neînțelegerea este unul dintre factorii cauzatori ai generabilității ideii conform căreia oamenii nu sunt capabili natural de schimbare. Să renunțăm însă la a dezbate lumina ignoranței în prezența maselor inerte de subiecte vii⁴ și să revenim la cazuistica omului căutător, ce își dorește să devină altfel decât este.

Să presupunem că respectivul individ, printr-un proces analitic, critic, sau pur și simplu instinctual și-a construit un anume instrumentar, atât de necesar depășirii stadiului incipient demotivațional al schimbării. Cu alte cuvinte, crede că are ce-i trebuie pentru a deveni *alt cineva*. Într-o perspectivă existențială, acest tip de credință este semnificativ deoarece sugerează ideea alegerii metafizice ca un dans sub formă de piruetă: oricât de mult s-ar plimba individul în exteriorul sinelui, schimbarea inevitabil se naște din interior și este unicamente o responsabilitate personală.

Asumându-și ontologic această responsabilitate, individul iese din melanjul conformismului, evadând din centrul propriei însușiri. Devenirea reprezintă așadar fugă de staționar, ieșirea din conformism, prin dezvoltarea potențialului de acumulare și de manifestare a unei individualități existențiale profunde. Caracteristica fundamentală a acestei etape este noul, caracterizat de combinații bizare din care rezultă o inedită capacitate de a reflecta asupra mecanismelor de înțelegere a sinelui și implicit a lumii. Vorbesc aici nu de o reflecție rațională asupra înțelegerii, informația nefiind cea care interesează în mod direct noua conștiință a individului. Mai degrabă reflecția vizează mecanismele cogniției, adresând răspunsul direct la întrebarea: *cum știu acum ceea ce înainte nu știam?*

Reflexivitatea întrebării naște în conștiință un adevărat manifest împotriva conformismului identitar patologic. Dacă starea de conștiință precursoră devenirii îmbrățișă structuri raționaliste în aparență, conștiința omului devenit este sprijinită de procese⁵ anti-raționaliste în esență.

În acest stadiu, individul nu mai suferă de obsesii informaționale maniacale datorate tradițiilor intelectuale perene - confortante prin prisma sugestiilor conform cărora rațiunea minții umane este unicul factor de înțelegere universală. Îndeosebi fuga de conformism ne creează distinctiv umani. Umanitatea omului în devenire nu stă în capacitatea de a face față schimbării, ca factor precognoscibil, ci în capacitatea de a face față misterului, ca factor incognoscibil.

³ Folosesc termenul de incapacitate ca un blocaj psihologic ce împiedică eul să se elibereze de pulsunile propriei percepții identitare.

⁴ Ideea pe care vreau să o sugerez este pierderea autenticității individuale prin imersiunea într-o masă ce valorifică servitudinea și despotismul. Inerția masei, alături de ignoranța slujitorilor structurii grupului, devin antinomice cu existența individuală, expresie a unei construcții vii, integrale, autentice.

⁵ Alfred North Whitehead (1861 - 1947) conferă noțiunii de proces un loc central în filozofia proprie. Împotrivindu-se ideii unui univers format din substanțe izolate, Whitehead propune creativitatea ca principala valoare normativ universală. Creativitatea are și valoare estetică presupunând o anumită armonie universală, armonie descoperită în procese: eterna interacțiune dintre parte și întreg.

Misterul nu trebuie înțeles ca și ceva încă necunoscut omului. Misterul trebuie înțeles ca ceva ce nu poate fi niciodată cunoscut. Astfel, misterul devine prelungirea cunoașterii, este cunoașterea ce nu va fi niciodată cunoscută⁶. Putem socoti că ceea ce știm este rezultat al misterului, nu rezultat al proceselor intelectuale capabile să decodeze misterul. Nu intelectul este cel care transformă misterul în cunoscut, ci necunoscutul emerge din mister și în acest fel poate fi cunoscut.

Îmbrățișând misterul, simțul identitar al omului devenit va transcende comunitatea operativă reprezentată de conglomeratul de identități conformiste. Misterul, nu conformismul minții face posibilă înțelegerea, misterul devenind astfel atât sursa cât și limitarea înțelegerii noastre.

Natura produce mistere, omul încercă să le deslușească. În acest fel se desfășoară existența omului, în orizontul misterului. Ființarea întru deslușirea orizontului misterului poate lăsa impresia unei fericiri profunde. Orizontul însă este la fel de vast și nemărginit în orice moment l-am privi și în orice punct ne-am raporta la univers. Este adevărat că privind în jur, putem trăi sub iluzia că fiecare suntem centrul universului. Putem crede că orizontul concret al misterului este omul. Speranța infinitudinii însă nu este altceva decât hipnoza finitudinii. *Omul nu poate înflori decât refuzând universalul*⁷. Este adevărat că un spațiu fără orizont adâncește nefericirea. Însă nu renunțarea la orizont rezolvă fericirea. Misterul oricum ține cont de ordinea existențială a lumii. Misterul separă omul și îl pune în legătură cu absolutul.

Asumându-și această poziție, pot rezulta mai multe direcții pe care omul *devenit*⁸ le poate alege. Tensiunea provocată de asumarea destrucției identității personale, cel puțin așa cum a fost înțeleasă anterior devenirii, poate produce o închistare a psihicului în spațiile mai multor lumi din care cu greu omul mai poate ieși. A admite iraționalul misterului, fără a respinge rațiunea, poate constitui un traseu inițiativ circular. Omul, odată restabilit în totalitatea drepturilor sale, inclusiv dreptul de a protesta împotriva constrângerilor conformiste societale, poate eșua tocmai prin negare, prin lipsa de conciliere a opozițiilor și a constrângerilor. La fel de bine însă, își poate învinge eul. Își poate învinge propriile prejudecăți și reticențe, fără însă ca lumea să se cutremure din temelii.

Identitatea omului nou

Problema identitară a omului *devenit modern* nu este una nouă, însă departe de a se fi epuizat toate fațetările acestei identități. Luând în calcul proprietatea termenilor, o problemă modernă nu este una care își poate cunoaște răspunsul prin analiza prezentului, ci întredeschide perspective de rezolvare în viitor. Viitorul însă fiind un concept care maxim poate fi imaginat, decât trăit aprioric, iată cum trebuie să abordăm această problemă

⁶ Sintagma “cunoașterii ce nu va fi niciodată cunoscută” trebuie înțeleasă în sens plastic, nu empiric. Necunoașterea necunoașterii, neavând dimensiuni cognoscibile, nu poate fi inclusă în aceeași categorie a cunoașterii.

⁷ Emil Cioran (1911 – 1995) descrie această idee în “Floarea ideilor fixe” din al său “Tratat de descompunere”: “creaturile nu înfloresc decât refuzând universalul... A fi ceva – fără nicio condiție – e totdeauna o formă de nebunie de care viața – floare a ideilor fixe – nu se izbăvește decât pentru a se ofili”.

⁸ Devenirea trebuie înțeleasă aici ca ieșirea din conformism, departe de abisurile prejudecății și stereotipiei. Psihicul nu mai este acum constrâns în șabloane staționare, solide, ci are o structură lichidă, dinamică.

identitară modernă: cu maximă suspiciune și reticență în a emite pretenții de universalitate sau corectitudine din punct de vedere psihologic în ceea ce privește identitatea omului modern.

Deconstrucția identității omului modern o voi face raportându-mă la două perspective, cu mențiunea că acestea nu sufocă în totalitate conținutul psihic al omului modern. Așa cum frumusețea stă în ochii privitorului, la fel percepția identitară a subiectului poate sta în ochii celui alt, rămânând astfel sarcina fiecărui cititor de a accepta sau de a se descătușa de normele gândirii categoriale.

Prima perspectivă, *perspectiva umbrei*, alimentată de hybrisul conștiinței colective⁹, se referă la omul modern ca la o entitate căzută în două greșeli fundamentale: greșeala materialistă (“știu ce sunt”) și greșeala psihologică (“știu de ce sunt”). La întrebarea “ce există?”, materialistul răspunde “doar materie”. Greșeala materialistă este așadar de ordin epistemologic prin asumarea poziției conform căreia gândurile sau ideile sunt doar manifestări sau atribute ale materiei. Denunțul societății moderne drept o societate materialistă devine un fapt din ce în ce mai acceptat de conștiința majorității. Iată deci cum atârână de *umbra* omului modern acele elemente care îl readuc la natura sa reductiv atomistă, pre-animalică. Iconoclasmul modern prezintă transparent această stare de fapt: individul care știe în numele a ce distruge vechile valori - în numele științei sau în numele intelectului¹⁰. Omul modern este în această privință moștenitorul primitivului¹¹. Primitivismul însă este dublat de un puternic accent psihologic. Individul alimentat de tragismul forțelor colectivității știe *de ce* este ceea ce este. Rigiditatea dogmei trecutului servește extrem de bine în acest sens. Obsesia trecutului bântuie conștiința conformistului¹². El nu poate trăi niciodată într-un prezent etern, ci trebuie mereu să se întoarcă, să reconstruiască și să retrăiască evenimentele trecute. Psihologic, acest nivel de confort mental vine să justifice obsesia conformistului pentru spațiu, dar mai ales pentru timp. Frica de eternitatea prezentului sau de incertitudinea viitorului este depășită prin încercarea permanentă de a construi pe structuri mentale consolidate deja. Psihologia a demonstrat însă că aceste structuri - reprezentării colective, arhetipale - sunt situate pe baze extrem de fragile.

“Individul este de obicei atât de inconștient încât nu-și cunoaște absolut deloc propriile posibilități decizionale și, din această cauză, se tot uită temător în jurul lui după reguli și legi exterioare de care, în nedumerirea sa, s-ar putea fiine. Abstracție făcând de neajunsurile general umane, o bună parte de vină aparține educației care se orientează exclusiv după cele ce se știu în general, fără să vorbească vreodată

⁹ Levy-Bruhl (1857 - 1939) descrie fenomenul prin care mintea primitivă nediferențind realitatea de supranatural, folosește un proces psihologic de identificare cu obiectele – “participarea mistică” - pentru a manipula lumea înconjurătoare. Hybrisul conștiinței colective trebuie înțeles aici ca o uniune într-o nonconștiență comună.

¹⁰ Elocvent în acest sens este dictonul latin “scientia non habet inimicum nisi ignorantem” – “știința nu are dușmani, doar ignoranți”.

¹¹ Asemănarea dintre omul modern și omul primitiv este justificată de faptul că ambii privesc lumea prin prisma regularității evenimentelor obișnuite, orice excepție de la regularitate fiind tratată cu un maxim de neîncredere. Ambii se bazează pe “realitățile” din mediul propriu, orice străpungere a obișnuitului prevestind absurdul, demonicul, stări de spirit suficiente pentru a da naștere revoltelor și violențelor sociale.

¹² Istoria ne-a furnizat nenumărate exemple de oameni care au fost ridiculizați, batjocoriți și chiar uciși pentru teoriile lor. Aceste teorii deși au revoluționat lumea, erau neconforme vremii la momentul conceperii lor. Oprobriul public rămâne astfel un factor determinant pentru justificarea conștiinței conformistului.

despre ceea ce este experiența personală a individului. Astfel se propovăduiesc idealisme despre care de cele mai multe ori se știe cu certitudine că nu vor putea fi împlinite niciodată și ele sunt predicate din oficiu de aceia care știu că ei înșiși nu le-au împlinit niciodată și nici n-o vor face vreodată. Această situație este suportată, fără a fi cercetată mai îndeaproape. Cine vrea să capete un răspuns la problema răului, așa cum se pune azi, are nevoie, așadar, în primul rând de o cunoaștere temeinică de sine, adică o cunoaștere cât se poate de bună a totalității sale” – Carl Gustav Jung¹³.

Dimensiunea jungiană a totalității identitare conturează cea de-a doua perspectivă simbolică a omului modern: *perspectiva imaginii*, fundamental diferită față de *umbră*. Dacă filtrul *umbrei* era dat de hybrisul conștiinței colective, cea de-a doua perspectivă, esențială pentru construcția manifestului împotriva conformismului patologic, ia în considerare de această dată inconștientul. Viziunea asupra lumii a *imaginii* omului modern nu se raliează unui conformism identitar patologic. Ea izvorăște dintr-o necesitate interioară, intuitivă, ce își trage rădăcinile nu din străfundul rațiunii, ci din dansul creativ al contrariilor, urmărind dezrădăcinarea axiomelor pietrificate ale gândirii.

Dezvoltarea *imaginii* omului modern înseamnă lărgirea dimensiunii conștiinței. Pentru depășirea uzanțelor căilor bătătorite, putem spune că omul modern trăiește la marginea lumii, având cerul deasupra sa, sub el istoria cu a sa reflexivitate paseistă, iar în fața sa prăpastia modernității. Înțelegerea în general este subminată de *rațiuni prejudecate*¹⁴, astfel că lupta omului modern este în permanență cu sine însuși, pentru a dărâma zidurile prejudecăților, a dogmei și a convenționalismului care au otrăvit conștiința umanității.

Pentru omul modern, a spune că natura umană are prostul obicei de a se repeta ține de cauzalitate, iar premisa cauzalității - deși dogma sfântă a trecutului - este respinsă aprioric de omul modern. Și asta nu dintr-un exces revoluționar sau de revoltă potolită, ci pentru că a evadat din acea lume înfricoșătoare, lumea superstițiilor validată subversiv de o conștiință rațională universală¹⁵. Înțelegând măsura în care îl poate afecta raționalismul său, lumea omului modern se vrea a fi curățată de superstiții, deschizând astfel porțile lumii subterane a inconștientului. Cauzalitatea devine astfel doar o teorie, care are potențialul empiric de a fi aplicată în practică - nimic mai mult. Mergând mai departe și observând această teorie funcționând în practică, asta nu face ca teoria să fie universal corectă, la fel cum nici proiecțiile celor care acceptă această teorie a cauzalității - o majoritate covârșitoare de altfel - nu constituie realitatea, iar restul de facto iluzii¹⁶.

¹³ Fragment din cartea autobiografică a lui Carl Gustav Jung (1875 – 1961), “Amintiri, vise, reflecții”.

¹⁴ Această construcție îmi aparține și se referă la spiritul dogmatic prin excelență al omului. Emil Cioran (1911 – 1995) vorbește elocvent de “îngrămădirea de credințe și de certitudini abjecte” în al său “Tratat pentru descompunere”: “*nicio critică a vreunei rațiuni nu-l va trezi pe om din <somnul său dogmatic>. Ea va ști să-i zdruncine certitudinile necugetate de care e plină filozofia și să înlocuiască afirmațiile rigide prin propoziții mai flexibile, dar cum ar putea izbuti, printr-un demers rațional, să scuture din temelii creatura ațipită de propriile-i dogme, fără s-oucidă?*”.

¹⁵ Universalitatea conștiinței în acest caz nu mai este derivată din rațiunea unor sisteme, fie ele filozofice, religioase, politice, economice, sau de altă natură, ci reprezintă o sumă de antinomii, o bază fluidă și inepuizabilă de studiu pentru problematica eternă a omenirii.

¹⁶ David Hume (1711 - 1776) în “Tratat asupra naturii umane” a respins metafizic existența sinelui, concluzionând că identitatea personală nu este altceva decât o succesiune continuă de experiențe perceptuale. În acest context, nu se justifică necesitatea unei relații cauzale în desfășurarea evenimentelor. Hume respinge

“Nici un om nu calcă în același pârâu de două ori, pentru că pârâul nu mai e același, și nici el nu mai e același om” - Heraclit¹⁷.

În acest sens, putem considera omul modern ca fiind anistoric, înstrăinat de masele ce trăiesc în spiritul turmei, lăsând în urma sa dărăpănăturile trecutului, îmbrățișând neantul, ca fiind singurul din care se poate naște totul. Evident nu în sens nihilistic, ci în sens critic și sceptic, acceptând astfel nu numai conștientul, dar și inconștientul conținutului psihic cu ale sale forțe arbitrare și nevăzute¹⁸.

Evident toate acestea însingurează omul modern, singurătate înțeleasă ca o izolare inevitabilă și conștientă a ființei individuale față de inconștiența și nediferențierea trăsăturilor caracteristice ale maselor. Individualismul omului modern este unul integrator, o emancipare în gregaritate, acceptarea necondiționată a simțământului chemării interioare. Așa cum spunea Jacques Lacan: “Subiectul s-a născut în câmpul Celuilalt”¹⁹, accentuând egalitatea dintre Subiect și Celălalt. Acest tip de filozofie existențială a individului poate stârni antipatii sau revolte, care trebuie înțelese însă ca manifestări instinctuale sau comportamentale ale maselor în raport cu propria lor mediocritate. Mediocritatea are acest potențial de a stârni revoltă - revolta luciferică a lipsei de armonie în fața armoniei - omul modern pierzându-și instinctele și pulsuniile specifice normelor culturale tradiționale.

Departate însă de mine ideea cum că omul modern trăiește pe un pedestal de cristal, din contră, a semnat un contract aproape falimentar în raport cu pilonii societali actuali, renunțând la multe plăceri pentru a își face datoria în raport cu conștiința prezentului, nu față de treptele de conștiință ale trecutului. Un păcătos prometeic, omul modern²⁰.

Iar ca o ultimă remarcă, referitor la argumentația ontologică a esențelor care rămân aceleași pentru ființa umană, sunt mecanisme mult prea fine și complexe pentru care în aparență se întâmplă acest lucru. În fapt, esențele sunt extrem de fragile, situate pe baze fluctuante²¹. Dacă un lucru este și poate fi acceptat de conștiința majorității (“esențele sunt aceleași”), asta nu înseamnă că ar trebui în continuare să fie. Omul este o enigmă chiar pentru sine însuși, a trata individualismul fiecăruia ca și o cantitate statistică neglijabilă este o nedreptate adusă unicității fiecărei existențe.

cauzalitatea, pe care o consideră un proces psihologic, rezultat al gândirii inductive: proiecția așteptărilor umane asupra realității, mișcarea cunoașterii de la particular la general.

¹⁷ Un alt aforism celebru menit să caracterizeze gândirea heraclitică a fost cel al lui Simplicius (490 – 560), “panta rhei” sau “totul se mișcă”.

¹⁸ “Filozofia Nuanțelor”, eseu din 1969 al lui Petre Țuțea (1902 - 1991), promovează scepticismul creator ca o atitudine față de posibilitatea cunoașterii lumii. Gândirea lui Țuțea articulează îmbinarea dintre spiritul critic și libertatea de acțiune, poziție prin care cunoașterea lumii este suprimată pentru cunoașterea realului, transmutând astfel lucifericul în planul paradisiacului.

¹⁹ Jacques Lacan (1901 – 1981), în lucrarea sa “Ecrits”, se folosește de registrul simbolic și de limbaj pentru a-l plasa pe “celălalt” ca făcând parte din “eu”. Lacan pledează pentru existența unui “Eu” extroceptiv, prin care există o continuitate între observator și lumea observată.

²⁰ Față de fiul lui Iapet și al Climenei, Prometeul modern este în stare să își provoace singur vulturul, nu însă pentru a-și îndeplini un vis demiurgic, ci pentru că simte în conștiința lumii o chemare mai presus decât grandoirea vanității și a biruinței.

²¹ O referință importantă în privința fragilității esențelor este intuiționismul lui Henri Bergson (1859 - 1941), care a rămas în conștiința multora ca un punct nodal al filozofiei. Pătrunderea intuițională a lui Bergson are scopul de a elibera eul de constrângerile sociale și de schemele sale apriorice, mesaj social axat pe o reală filozofie a libertății.

MANIFEST

Este aproape fără de tăgadă că orice istoric, în momentul în care alege o abordare științifică de relatare a unor evenimente conflictuale de interes actual, poate fi acuzat de trădare sau distorsiune a faptelor de oricare dintre taberele implicate în conflict. Naționalismul, cu ideologia sa proprie - intrinsec progresistă - constituie unul dintre pilonii prin care se promovează credința într-un conformism identitar binefăcător, atât individului cât și societății din care acesta face parte. Psihologia însă a fost cea care a demonstrat lipsa de toleranță a firii umane în raport cu propria sa identitate. Oamenii nu tolerează adevărul despre ei înșiși. Tindem să credem că știm ceea ce suntem, credem în evidența naturii umane, rezultată din observația directă asupra celorlalți și asupra noastră. Știm că avem motive pentru care acționăm într-un anumit fel, fie că numim aceste motive raționalitate, teorii etice, morale sau de altă natură.

În realitate însă, lucrurile nu stau chiar așa²². De-a lungul evoluției naturii umane, pe lângă deschiderea spre înțelepciune și conștiință, am dezvoltat și abilitatea de autoamăgire. Ne-am programat astfel încât să nu ne cunoaștem propria natură sau cel puțin să nu fim conștienți de adevăratele noastre intenții. În spatele eternei profesiuni de promovare a valorilor precum libertatea, egalitatea, dreptatea sau adevărul se ascunde și o înclinație spre violență, ipocrizie, distrugere sau decepție. În această privință mulți dintre noi avem false credințe despre adevărata noastră natură și implicit despre natura propriei identități, construită cu atâta migală și efort de-a lungul timpului.

Foarte multe voci din spațiul academic susțin că “sinele” este un concept auto-creat, iar “eul” sau individul, nu este altceva decât o banală construcție discursivă²³. În acest sens, există trei mecanisme cognitive ce operează spre “beneficiul sinelui”: autoexagerarea (mecanism al cărui rol este de a menține o stare cognitivă pozitivă asupra sinelui: “sunt ceea ce cred ca sunt”), autoeficacitatea (reprezentată de rolul perceptiv al sinelui ca fiind eficient și competent: “ceea ce cred că sunt este eficient și bun”) și autoconsistența (rolul de a experimenta continuitate și coerență: “nu pot fi altceva decât ceea ce cred ca sunt”).

Psihologia socială ne-a învățat că există atât o realitate perceptivă, cât și o realitate interpretativă²⁴. Dacă prima este definită ca un aspect al realității care se referă la percepția senzorială a proprietăților obiective și tangibile ale obiectelor și evenimentelor, cea de-a doua se referă la înțelesurile subiective pe care indivizii le atribuie obiectelor și evenimentelor. Identitatea, în raport cu cele două aspecte, este formată din confruntarea

²² Există o listă foarte lungă de prejudecăți cognitive care în situații particulare conduc la distorsiuni ale percepției și la interpretări ilogice. Literatura de specialitate livrează transparent această listă.

²³ “Reasons and persons” a lui Derek Parfit, apărută în 1984, ilustrează frecvența și recurența oscilațiilor psihice, argument folosit în defavoarea existenței persoanei, autorul pledând mai degrabă pentru construcția în timp și spațiu a persoanelor-stagiu - fragmente identitare perfectibile. Conform viziunii lui Parfit, nu identitatea este cea care contează, ci supraviețuirea persoanei.

²⁴ Prin volumul publicat în 1977, “How Real is Real”, Paul Watzlawick (1921 - 2007) a resuscitat interesul pentru constructivismul epistemologic. Filozofia lui Watzlawick prezintă individul relativ liber în a-și construi propria realitate interpretativă în pofida potențialei constrângeri de a respecta realitatea fizică, perceptivă.

creințelor cu realitatea. Răspunsurile la întrebarea “cine sunt eu?” au fost în mare parte aceleași²⁵.

Conformismul identitar al trecutului a considerat continuitatea psihologică reprezentând cheia identității personale. Patologia acestei viziuni este observabilă doar prin raportarea la omul modern. Omul modern privește și contemplă grandoarea lumii, observând sâmburele atomistic al individualismului concret. Empiric nu s-a putut demonstra ideea conform căreia identitatea înseamnă absența totală a distorsiunilor în auto-cunoaștere.

Munca antropologilor și a istoricilor ne-a demonstrat că pentru a rămâne vie și funcțională, societatea umană are nevoie de multiple mituri operative. Omul modern, se înstrăinează de această stare de conștiință, observând disfuncționalitatea operativității miturilor, abandonate în favoarea unei stări de conștiință extinsă. Valorile și năzuințele trecutului dezinteresază identitatea omului modern, separându-se astfel iremediabil de hotarele tradiției.

Identitatea individului modern nu mai este închistată în identificări culturale, religioase sau etnice. Din contră, experiența directă a individualității unei persoane necesită o doză necesară de mistificare. Pentru a pătrunde întregul identitar, trebuie analizat fiecare stratum component în completă izolare față de restul. Trebuie să înțelegem fiecare componentă a identității în unicitatea ei, pentru ca doar apoi să integrăm fiecare componentă în peisagistica identitară. Din păcate, statistic vorbind, acest lucru nu se întâmplă. Foarte mulți oameni renunță la a-și căuta subdimensiunile unice ale identității devenind parazitari în raport cu propria identitate. Se autoelimină mult prea devreme prin faptul că tot ceea ce fac este să se repete pe ei înșiși. Acești oameni, adevărate personaje paradigmaticale ale lumii moderne, plâsmuiri ale materiei complicate de o patologie generală, intră într-o convenție cu universul, aceea de a fi aleși și devorați de un conformism identitar patologic. Astfel, devin oameni care nu mai gândesc mai mult decât au gândit deja, nu mai simt mai mult decât au simțit deja și mai important, nu mai sunt mai mult decât au fost deja.

“Edgar Papu spunea că cine știe puțin, dar bine, bate câmpii. Dacă știi puțin, nu poți să știi bine. Când știi puțin și bine ești sufocat de propria ta competență. Nimic nu mai vibrează în tine, nimic nu mai are frisonul unei neliniști, al unui dubiu și așa mai departe. Ești cel pe care apeși ca pe un buton și el livrează specialitatea. Pledez pentru omul care știe bine meseria lui, dar care tocmai pentru că o știe bine, simte nevoia să facă un tur de orizont zilnic și să-și așeze meșteșugul într-un context intelectual și existențial foarte larg” – Andrei Pleșu²⁶.

Felul în care își construiește un conformist identitatea, nu ține cont de modul real în care identitatea ia naștere. Identitatea nu se clădește asemenea unei case, așezând cărămidă peste cărămidă. În intimitatea creației, identitatea coexistă doar în raport cu elementele sale,

²⁵ William James (1842 - 1910) folosea conceptul de imagine de sine ca o construcție socială, în privința capacității individului de a acționa și a reflecta asupra propriilor acțiuni folosindu-se mai multe categorii din mediul social. Cum aceste categorii sunt în mare parte predefinite, procesul cunoașterii de sine poate fi distorsionat și astfel să nu corespundă eului real, definit atât prin percepții subiective, cât și prin criterii normative și măsurători obiective ale conținutului psihic.

²⁶ Fragment din emisiunea “50 de minute”, difuzată de TVR1 și avându-i ca parteneri de discuție pe Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu, conținutul emisiunii fiind structurat în jurul observației și analizei epistemice a prostiei.

acestea putând fi detectate nu destratificându-le de pe întregul identitar, ci destratificând întregul identitar, stingând lumina întregului (așa cum este el perceput), pentru a putea observa ulterior părțile sale constitutive.

Natural, acest lucru nu se întâmplă. Indivizii de regulă scot din context părțile constitutive identitare pe care nu le acceptă (“eu nu sunt așa”) și le așează într-un alt nou context, atribuindu-le alte semnificații. Astfel și apar de fapt în mod voalat, latent, contradicții psihice ireconciliabile care conduc inevitabil la nevroze și psihoze.

Realitățile “din teren”, fie că vorbim de realități etnice, politice sau de altă natură socială se îmbină în mod natural cu structurile existente ale individului într-o ordine mai mult sau mai puțin stabilă. Cadrul identitar nu face decât să dea o formă exterioară unei realități interioare existente. Cadrul identitar însă nu trebuie înțeleasă ca și o ramă de funcționare extrem de bine delimitată în timp și în spațiu, ci din contră, cadrul identitar este mai degrabă o rezultată a multiplelor ciocniri paradigmatică în conștiință.

Ansamblul identității trebuie observat prin desfacerea grăunțelor acceptate de individ ca fiind adevărate în raport cu propria persoană. Persoana nu reprezintă un cumul de adevăruri filtrat de conștiință²⁷. Determinismul identitar, adus în planul psihicului de fundațiile științifice, este un concept extrem de inflexibil comparat cu dinamismul psihicului. Ideea cum că nimic nu poate schimba însușirea evenimentelor (“așa a fost să fie”), predeterminând astfel nașterea unor formațiuni psihice identitare obiective (“așa sunt eu”) este cel puțin naivă dintr-o perspectivă psihologică.

În această privință, individul modern, care nu se raliează conformismului identitar născător de patologii sociale, nu numai că respinge determinismul, ci promovează libertatea vieții de a crea imprezvizibilul. Omul nou reprezintă libertatea asupra materiei inerte. El sparge făgașul abstracțiunilor științifice, îmbrățișând filozofia eliberării de toate constrângerile ce acționează asupra eului său.

“Experiența e mult mai largă decât experiența științifică, iar fenomenele singulare ne vorbesc despre mult mai multe decât cele care se tot repetă” – Lev Shestov²⁸.

Omul nou “*este ceea ce este*”: presocratic, eleatic, academic, atomist, cinic, stoic, sceptic, neoplatonist, științific, rațional, religios, empiricist, idealist, liberal, evoluționist, pragmatic, materialist, existențialist, puțin din toate, puțin din restul. Este și spectator și actor. Simbioza perfectă dintre mult și puțin, dintre totul și nimic. Perfecțiunea omului modern nu se regăsește într-o înfinită ascensiune orizontală sau verticală a conștiinței lui, ci el, respingând direcția și intensitatea, îmbrățișează exclusiv conștiința. Conștiința însă nu trebuie înțeleasă, ci doar descrisă. Conștiința, ca și omul nou, modern, “*este ceea ce este*”: instinct, participare, afect, trăire.

²⁷ Charles Sanders Pierce (1839 - 1914) întărea această idee prin definirea adevărului ca o valoare-limită, ideală, fiind în strânsă legătură cu aproximația și parțialitatea, omul putându-se apropia de adevăr, dar pe care nu îl va putea atinge niciodată.

²⁸ “Apoteoza lipsei de temeieri” (1905) a lui Shestov (1866 – 1938) construiește ideea comuniunii existențiale ancorate în experiențe antiștiințifice și antiraționaliste, invitând cititorul în a îmbrățișa experiența autentică a absurdului și a tragicului, acolo unde nu există categorii a priori și sensuri clare ci doar privilegiul singularului, a unicului care acceptă lupta.

“Viitorul și trecutul / Sunt a filei două fețe, / Vede-n capăt începutul / Cine știe să le-nvețe; / Tot ce-a fost ori o să fie / În prezent le-avem pe toate, / Dar de-a lor zădărnice / Te întreabă și socoate [...] Multe trec pe dinainte, / În auz ne sună multe, / Cine ține toate minte / Și ar sta să le asculte? / Tu așează-te deoparte, / Regăsindu-te pe tine, / Când cu zgomote deșarte / Vreme trece, vreme vine” - Mihai Eminescu²⁹.

BIBLIOGRAFIE

- Bergson, H. (2010). *The Creative Mind: An Introduction to Metaphysics*, New York: Dover Publications.
- Bruhl, L. L. (1985). *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, Ulan Press.
- Cioran, E. (1992). *Tratat de descompunere*, București: Editura Humanitas.
- Cioran, E. (1994). *Amurgul gândurilor*, București: Editura Humanitas.
- Hume, D. (2011). *The Essential Philosophical Works*, London: Wordsworth Editions Limited.
- Jung, C. G. (1996). *Amintiri, vise, reflecții*, București: Editura Humanitas.
- Lacan, J. (2007). *Ecrits: The First Complete Edition in English*, New York: W. W. Norton & Company.
- Parfit, D. (1984). *Reasons and Persons*, New York: Oxford University Press.
- Pierce, C. S. (2011). *The Fixation of Belief [Kindle Edition]*, Mobile Lyceum.
- Sestov, L. (1995). *Apoteoza lipsei de temeieri*, București: Editura Humanitas.
- Țuțea, P. (2012). *Filosofia nuanțelor*, București: Diana Press.
- Watzlawick, P. (1977). *How Real is Real?*, Vintage.
- Whitehead, A. N. (1978). *Process and Reality*, New York: The Free Press.
- Resurse internet:**
<http://psychclassics.asu.edu/James/Principles/prin10.htm>
<http://www.mihaieminescu.ro/opera/poezia/glossa.htm>
- Resurse audio:**
50 de minute cu Pleșu și Liiceanu, 2011, Humanitas Multimedia.

²⁹ Versurile fac parte din poezia “Glossă”, publicată în 1883, în primul volum de versuri al poetului Mihai Eminescu (1850 – 1889).